

SOPLICOWO - MICKIEWICZEV RAJ ZEMALJSKI RAJSKO U EPU ADAMA MICKIEWICZA *GOSPODIN TADIJA*

ELŽBIETA VLADOVIĆ-RELJA
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK: 884.09MICKIEWICZ,A.
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno: 1998-11-10
Received

Autorica se bavi problemom rajskoga karaktera Mickiewiczewa epa *Gospodin Tadija*. Taj problem u *Zemlji Ulro* uočava poljski nobelovac Czesław Miłosz kao odraz milenarističke ideje. U interpretaciji svijeta *Gospodina Tadije* ističe se važnost prostorno-vremenskog "okvira" koji je teoretski razrađen u *Poetici kompozicije* A. B. Uspenskoga. Zahvaljujući okviru pripovjedačevo mjesto spram djela prolazi kroz nekoliko etapa: od vanjskoga, preko "mosta" i prekoračenja, do konkretnog ulaska u svijet poeme. Isprepletenost prostora i vremena čini taj svijet veoma privlačnim i uvjerljivim. U ep je također ugrađena romaneskna fabula koja je zasnovana na Adamovu mitu. Znakovita mjesta namjerne nedosljednosti i simboličnosti glavne su njezine značajke. Rajski je motiv najsnažnije ocrtan kroz Zosjin lik. Ona je središte rajskoga i istodobno je njegova pokretačka snaga.

Među djelima koje pružaju svekolike interpretacijske mogućnosti zbog neobična pristupa, stilske realizacije i misaonih sustava, nalazi se Mickiewiczev ep *Gospodin Tadija*, objavljen u Parizu godine 1834. Ep je, kao visokohijerarhizirana književna vrsta njegove epohe, donosio cjelovitu sliku svijeta koja je jasno iskazivala autorova politička i ideološka stajališta. Poznato je da se u tom razdoblju oblikovao pjesnikov mesijanizam.

U kasnijoj fazi romantizma pojavio se specifičan poljski mesijanizam koji je zastupao ideju o pojavi zemaljskog Mesije i mogućnosti spasenja na zemlji. A. Walicki¹ detaljno o tome raspravlja u svojoj knjizi *Millenaryzm i mesjanizm religijny, a romantyczny mesjanizm polski*. Taj znameniti poljski filozof povezuje

---

¹ L. Zwierzyński: Raj ziemski. Mickiewicz i Bosch. U: Kultura Polska. Współczesność wobec tradycji, Katowice, 1992. Poziva se na poglavlje knjige A. Walickoga, *Millenaryzm i mesjanizm religijny, a romantyczny polski mesjanizm*. Warszawa, 1983., 8-44.

poljski mesijanizam s milenarističkom strujom² odrednicama koje su se služili književnici i općenito umjetnici već potkraj srednjeg vijeka, ali i u kasnijem romantizmu. Milenarizam je u kršćanstvu prisutan od vremena crkvenih otaca i nastao je uslijed interpretacije Ivanova *Otkrivenja* (poglavlje 20.)³ o tisućljetnom kraljevstvu pravednika koji "...oživješe i zakraljevaše s Kristom tisuću godina". Njime se također označuje ideja vječnoga mira i sreće te mogućnost sretna života već ovdje na zemlji.

Odras milenarističke ideje u *Gospodinu Tadiji* uočio je Czesław Miłosz⁴ koji u 24. poglavlju svoje knjige *Zemlja Ulro* govori o *tadzie i składowie w krainie ogrodzie, który w Panu Tadeuszu występuje w całym swoim pięknie = skladnoej ljepoti zemaljskoga vrta koji u Gospodinu Tadiji istupa u cijeloj svojoj ljepoti*. On kaže da je posljednji ep u europskoj književnosti mogao napisati samo pjesnik koji nije odbacio tradiciju ritualiziranja vremena: još uvijek mu je bilo važno ono vrijeme koje je odmjeravala poljoprivredna ili liturgijska godina. Smatra da su obične radnje, izlasci i zalasci sunca, a također krastavci i lubenice iz soplicowskog vrta zaslužile da ih se nazove simbolima koji su poslužili realizaciji pjesnikove poetološke koncepcije *Gospodina Tadije*. Zemaljski vrt u obliku Soplicowa on uspoređuje sa slikarstvom nekih nizozemskih majstora, što je polonista Leszek Zwierzyński⁵ vjerojatno potaknulo na konkretnu poredbu književnoga i slikarskog prikaza zemaljskog raja, od kojih je jedan viđen očima poljskoga pjesnika, a drugi, raj nizozemskoga slikara Boscha, prikazan je u znamenitom triptihu *Vrt zemaljskih užitaka*.

Zanimljive postavke Miłosza i Zwierzyńskiego potaknula su moja promišljanja o soplicowskom zemaljskom raju iz stopedesetčetverogodišnje perspektive. Ovaj će se ogled ograničiti samo na Mickiewiczewo djelo. Analizirat će poetološki iskaz koji je poslužio stvaranju rajskoga karaktera epa te kako je on utjecao na konačan oblik djela. Ep bi trebao donijeti cjelovitu sliku svijeta, koja se temelji na metafizičkoj pretpostavci. Mickiewicz ne bi svoje djelo stvorio od drukčije materije nego one koja je njemu bila bliska i od koje se sastojte temelji njegove egzistencije. *Gospodin Tadija* predstavlja autorov doživljaj domovine, kakvu je doživio u djetinjstvu; mogao bi se okvalificirati i kao građanski roman ili plemička pripovijest, ali njegova fabula, zbog namjerne i znakovite pripovjedačke nedosljednosti, samo je pretekst poetološkoj koncepciji, o čemu ćemo još govoriti.

Zwierzyński donosi zanimljiv sud o rajskome karakteru Mickiewiczewa epa s kojim se potpuno slažemo. Naime, po njemu se prisutnost rajskoga u *Gospodinu Tadiji* ne svodi samo na one motive koje se u književnosti najčešće prikazuju na primjeru zemlje Arkadije ili "zlatnoga vijeka". Dok se u drugim djelima pojavljuju samo pojedinačni rajski motivi i pokušaji objašnjavanja kozmologije svijeta, u *Gospodinu Tadiji* cijela je umjetnička struktura podređena prikazu zemlje kao rajskoga vrta. Tako su elementi pjesnikova raja i najobičniji predmeti, i prostorna

² Milenarizam, lat. ili hilijazam, grč.; usp. Vladimir Filipović, *Filozofijski rječnik*, Zagreb, 1984., 128.

³ *Jeruzalemska Biblija*, Zagreb, 1994, 1776.

⁴ Czesław Miłosz, *Ziemia Ulro*, Paris, 1979., 256.

⁵ Leszek Zwierzyński, navedeno djelo, 41-63.

struktura Soplicowa, i ritualna urednost cjeline života u njemu i, poglavito, Zosjin svetački lik.

Međutim, struktura djela pruža nam sustav koji je istodobno sastavljen od triju razina: glavna je zadužena za povijest Soplicowa, a ostale dvije razine sadrže tragično u poemi: prva je unutarnja i oslikava granice ljudske izdržljivosti, na primjeru lika Jaceka Soplice. Vanjsku sačinjava slika autora, čovjeka koji živi u Povijesti.⁶

Soplicowo je mjesto koje predstavlja arhetipski svijet dobroga bitka: rajska je Litva stvorena u početku. Soplicowo je oblik kontinuiteta, nasuprot Danteovoj⁷ viziji domovine koja nastaje u XXVIII. pjevanju *Čistilišta* dok pjesnik promatra raj. Soplicowo nije ostatak Edena. Možda se može kazati da je posredničko mjesto između prvobitna raja i propala svijeta.

Interpretacija svjetske povijesti u *Gospodinu Tadiji* nije izravna. Svjetska povijest u djelu započinje u knjizi I, 15-22, činom stvaranja (izranjanjem ...*pagórków leśnych, tak zielonych, szeroko nad błękitnym Niemnem rozciągnionych; / Pól malowanych zbożem rozmaitem, wyzłacanych pszenicą, posrebrzanych żytem; / Gdzie bursztynowy świerzop, gryka jak śnieg biała, / Gdzie panienskim rumieńcem dziecięcina pała, / A wszystko przepasane jakby wstęgą miedzą / Zieloną, na niej z rzadka ciche grusze siedzą*⁸ = ...brežuljaka šumskih, livada zelenih, / Njemenom plavičastim širom prepletelih, / Usjevima raznim obojenih njiva, / Punih pšeničnog zlata, raznog srebra živa; / S heljdom bijelom s lopuhom kao od jantara, / I s djetelinom poput djevojačkog žara, / Što je sve opasano ko vrpcom međama / Zelenim, gdje po koja kruška stoji sama.⁹ Tada nastaje autorova vizija raja. Soplicowski raj zemaljski traje neprekidno u svih osam prvih knjiga. U IX. knjizi dolazi do sloma raja; zakoračuje pakao koji signalizira teriomorfčan¹⁰ leksik, primjerice: *Miotat się jako szczupak, gdy się w piasku rzuca, / A ryczał jako niedźwiedź, bo miał silne płuca.* = *Baca se ko na pijesak izbačena štuka, Iz jakih płuca jeknu ko medvjeda ruka.*

U XI. knjizi poljska vojska oslobađa Litvu, stoga je raj ponovno uspostavljen i vraćeno mu je dostojanstvo. Kada se povijest odčita na takav način, može se kazati da u *Gospodinu Tadiji* nedostaje prvobitna raj. Međutim, pojedine etape Mickiewiczova raja nisu u djelu prisutne samo u obliku konkretnih slika svijeta. Prvobitna raj postoji samo u ljudskome sjećanju, to jest u sjećanju fratara Robaka,¹¹ Wojskoga ili Suca. To je sjećanje na nezavisnu Poljsku (za Jacka - Robaka povezano je sa sjećanjem na Ewu).

⁶ L. Zwierzyński, nav. djelo, 43.

⁷ Dante, *Božanstvena komedija. Čistilište*, Zagreb, 1961., 169. Miłosz naziva Dantea zaštitnikom svih prognanih pjesnika koji svoju domovinu posjećuju u sjećanjima. Cz. Miłosz: *Królewska Akademia Szwedzka, Sztokholm*, 1980. U: *Zaczynaj ac od moich ulic...*, 352-353.

⁸ A. Mickiewicz, *Dzieła wybrane. Pan Tadeusz*, Warszawa, 1957., 5-6.

⁹ A. Mickiewicz, *Gospodin Tadija ili Posljednji nasrt na Litvi: plemićka pripovijest iz godine 1811.-1812. u dvanaest knjiga u stihovima*; s poljskoga prepjevao Đorđe Šaula, Zagreb, 1951., 7-8.

¹⁰ L. Z., n. dj., 46.

¹¹ Nakon izгона iz raja Jacek Soplica prihvaća nadimak Robak, što znači običan crv.

U Mickiewiczovu poetološkom iskazu veoma značajnu ulogu igra okvir,¹² dakle granica između umjetničkog djela i zbiljskog svijeta. Poetiku okvira detaljno razrađuje ruski jezikoslovac i teoretičar književnosti Uspenski¹³ koji u svojoj studiji prikazuje formalne načine njegove prisutnosti; jedan od njih je promjena mjesta promatrača zbivanja u djelu koje od vanjskog postaje unutarnje.

Gospodin Tadija započinje zazivom domovine koju za pjesnika predstavlja Litva kao nekadašnji dio Rzeczpospolite Poljske. Na tu se poziciju vraća u *Epilogu* u kojemu sličnu situaciju obogaćuje dodatnim slikovitim crtama. One mjestu njegova aktualnog prisilnog boravka daju značajke pakla. Početni su ulomci intonirani u mračnom tonu, ali on nestaje kada se pisac ponovno vraća prošlosti. Invokacija i *Epilog* predstavljaju autorovu sadašnjost i prvi stupanj okvira čija je pozicija prema svijetu djela vanjska. Na tim mjestima vlada najveća autorova (i čitateljeva) distanca prema tom svijetu, koja se nešto umanjuje kod zaziva Majke Božje. Ona predstavlja transcendentnu zbilju, tj. bitak izvan svih svjetova koji je ipak, kao duhovni bitak, pristupačan na svakom mjestu, pa tako i u izgnanstvu. Uostalom, obraćanje Majci Božjoj tiče se konkretnih domaćih kulturnih mjesta (poljske Częstochowe, litavskoga Vilnusa itd.). Na taj način, preko univerzalnosti, ali istodobno i preko lokalnih značajki, Majka Božja postaje *mostom* između pjesnika i izgubljene domovine.

U sljedećim stihovima molitvena zamolnica ostvarena je prikazom svijeta koji je pjesniku nedostupan. Na tom mjestu prekoračujemo prag svijeta koji je prikazan u djelu. Taj dio mogao bi se interpretirati na dva načina: s jedne strane radi se o duhovnome letu: *Tymczasem przenieś moją duszę utęsknioną = Sad mi prenesi dušu, od čežnje što gine* (I, 14), za vrijeme kojega se svijet približava i otkriva sve više detalja. S druge strane, to je pjesnička kreacija svijeta. Kakav je to svijet? Može li to biti Litva suvremena autorovu dobu, kada nam je poznato da Litva u poemi pripada prošlosti? Obama zahtjevima udovoljava ipak nekakva izvanvremenska Litva kakva je uistinu bila samo u Mickiewiczovu djetinjstvu i s čijom slikom on raspolaze u iseljeničkoj sadašnjosti.

Sljedeća etapa ulaska u svijet poeme ostvarena je putom konkretizacije prostora (opis plemićkog dvora), i dalje vremena (radnju započinje Tadijin dolazak). Tada je pripovjedačevo mjesto već u poemi. Okvir postoji i unutar teksta, primjerice u knjigama II (21-27) i IX (529-534). Veoma je zanimljiv unutartekstualni okvir u knjigama XI i XII, iz razloga što su te knjige ograđene samostalnim okvirom, a u njima se susreću autor i pripovjedač. Te knjige započinju autorskim okvirom (apostrofa: *O roku ów = O godino!*) koji naglašava važnost dolaska poljske vojske u Litvu, i završavaju pripovjedačevim okvirom koji je koncipiran prema klasičnom, čak otrcanom završetku bajke: *I ja tam z gošćmi byłem, miód i wino piłem / A com widziać i styszać w ksiągi umieścićem. = I ja sam tu gost bio, med i vino pio, A sve što čuh i vidjeh, u knjige sam dio.* Te su knjige, knjiga X i XII, veoma komplicirane s umjetničkog gledišta.¹⁴ S jedne strane u njima se javlja proročanski ton i niz slika sukladnih njemu. S druge strane ističu se i veseli tonovi koji završavaju poemu u bajkovitoj maniri. Ona stvara ozračje

¹² L. Z., n. d., 46-47.

¹³ A. B. Uspenski, *Poetika kompozicije. Semiotika ikone*, Beograd, 1979., 374.

¹⁴ L. Z., n. dj., 48.

neobičnoga što prelazi čak granicu mogućega. To su knjige u kojima se susreću povijesno i mitsko vrijeme. Takvoj formi podređeno je vladanje likova. Sve vođe i vojnici legionari predstavljaju junake legende za stanovnike Soplicowa; oni su za njih vitezovi heroji koji sudjeluju u Svetoj povijesti. Međutim, vođama legija upravo Soplicowo djeluje kao čarobna zemlja, a njezini im stanovnici izgledaju kao mitski stanovnici.

Završni stihovi ne mogu presuditi o tome treba li se cijela poema uvrstiti u žanr bajke.¹⁵ Međutim, ti citirani gore stihovi iz *Epiloga* nisu umjetno priključeni stihovi; oni su integralni dio poeme. Može se pretpostaviti da te završne riječi simboliziraju zaustavljanje vremena u času kada sreća kulminira. U dvjema se posljednjim knjigama Mickiewiczovo soplicowsko vrijeme prožima sa zaustavljenim bajkovitim vremenom koje uvijek traje. Razlog tomu je kulminacija radnje poeme u kojoj upletena u nju povijest dosiže najsretniju točku. Slika Soplicowa iz prethodnih knjiga dobiva oblik Edena, sliku prvobitnog raja. U tim se knjigama pozitivno dovršavaju glavni motivi poeme: Litva je ponovno nezavisna, što istodobno rješava i motiv Jaceka Soplice kojemu je posmrtno dodijeljeno mjesto u soplicowskom raju. Brak njegova sina Tadije sa Zosjom nadopunjuje taj rajski sklad.

U povijesnom vremenu odmah iza toga slijedi poraz. Ipak, on ne pogađa Soplicowo. Njega je pjesnik izdvojio iz povijesnog vremena.¹⁶ Poslije bajkovita svršetka sam pripovjedač pripovijeda svršetak poeme. Taj se svršetak odigrava u autorovu povijesnom vremenu.

Okvir se u *Gospodinu Tadiji* primjenjuje također na početku IV. knjige. Nakon autorova obraćanja litavskim šumama slijedi sjećanje na njegov tamošnji boravak. U jednom trenutku slika prirode postaje toliko izoštrana da imamo dojam kako se autorovo sjećanje materijaliziralo u njegovoj sadašnjosti (tada je glagolsko prošlo vrijeme zamijenjeno sadašnjim vremenom). U stihovima 80.-90., u toj se neobičnoj sadašnjosti pojavljuju djevojka i mladić (= *dziewica* i *chłopiec*) koje čuje i vidi pjesnik, ali oni nestaju čim se začuju glasovi soplicowskog lova. U tom ulomku pjesnik ostvaruje povratak u vrijeme poeme i istodobno stvara kontinuitet realnih događanja (svojih sjećanja), te soplicowskog svijeta. Prožimanje tih dvaju realiteta ostavlja snažan utisak i čini svijet poeme veoma uvjerljivim.

Pri strukturiranju pripovijedanja Mickiewicz svijesno primjenjuje nedosljednost.¹⁷ Iz tog se razloga poema ne može interpretirati kao roman. Mjesta nedosljednosti prekidaju romanesknu fabulu, čak i romaneskni prikaz povijesne zbilje. Autor prikazuje realan svijet kao niz zasebnih slika. Preko njih se može upoznati bitak kakav jest. Pokraj tih slika oblikuje se svijet epa koji je pjesnički uređen. Nedosljednost je znakovita pojava koja tekstus daje značajke simboličnosti. Kao primjer nedosljednosti u *Gospodinu Tadiji* možemo navesti sakraliziranje Zosjina lika u nizu slika koje joj donose značajke simbola. Njezin je lik smješten u vremenu djela, ali također i izvan njegova vremena; fabula je samo pretekst njezinu prikazu. Stoga pjesnik ne mari za logičan slijed događanja: U 18. stihu III. knjige Zosja bere krastavce i, uplašena, bježi na drugu stranu vrta. Zosja je imala

¹⁵ Uspenski, n. dj., 203.

¹⁶ L. Z., n. dj., 48.

¹⁷ L. Z., n. dj., 50.

samo kratak časak za nastup u sljedećem prizoru u kojem joj se približio Grof. On uočava lijepu djevojku usred zlatna vrta, gdje ju okružuju dječica. Na prvi pogled uopće ne uočavamo preskok u pripovjedanju iz razloga što se u vrijeme Zosjine preoblike upoznajemo s kuharičinim kokošinjem koji viteški pijetao brani od drugih pernatih napadača.

Rajski karakter *Gospodina Tadije* temelji se na fabuli koja je ugrađena u prostor arhaična svijeta nalik na biblijski prapočetak. Neki stariji kritičari poljske književnosti (primj. A. Niemojewski)¹⁸ nisu u potpunosti shvaćali Mickiewiczev poetološki iskaz i pitali su se je li on uopće čuo za kopernikovski sustav. Knj. II (17-18) donosi sljedeći prikaz prostora: *Zaś jastrzǫb, pod jasnymi wiszǫcy bękity, / Trzepie skrzydłem jak motyl na szpilce przybity... = A ovdje jastreba viseć sred plavetnog mira / Trepeće krilom poput pribita leptira... U knj. IV (51-56) čitamo: Wokoto była ciemność; gaęzie u góry / Wisiały jak zielone, gęste, niskie chmury, / Wicher kędyś nad sklepem szalał nieruchomym, / Jękiem, szumami, wyciem, łoskotami, gromem: Dziwny, odurzajǫcy hałas! mnie się zdało, / Ze tam nad głowǫǫ morze wiszǫce szumiąło = Svuda je mračno; granje visi u toj sjeni / Kao oblaci niski, gusti i zeleni; / Pokatkad vihor bjesni zasvođenim zdanjem / Šumom, urlikom, jekom, topotom, tutnjanjem. Čudna, omamna buka! Ko da tamo gore / Cinjaše mi se, visi razbješnjelo more. U XI. se knjizi (169-170) pojavljuje znamenita zakrivljena zraka: *Już promień wytrysnął, i po okrągłych niebiosach przebłysnął = Tad se zraka vinu po okruglini neba. Pjesnikov model omeđena nebeskog svoda i okruglih nebesa predstavlja još jednu važnu komponentu rajskosti: njegov prapočetak (Postanak, I).**

Mickiewicz se u fabuli koristi i *Adamovim mitom*¹⁹ koji je utkan u tijek svjetske povijesti. Kao što je u rajskom mitu glavni naglasak stavljen na čovjekov pad, i ovdje je on veoma bitan.²⁰ Prvi je Adam Jacek Soplica kojega je na kratko svladao Sotona i on ubija Stolnika (X, 723-728), što ga, naravno, isključuje iz raja (domovine). Nakon obraćenja on želi okajati svoju krivnju služeći domovini: *Krwia, poświęceniem się ...Biłem się za kraj... = Krvlju, požrtvovanjem ... za kraj se tukoh... (X, 835-836). Napoljetku prolazi kroz najveću kušnju kada prihvaća ulogu žrtve i svojim tijelom zaklanja posljednjeg predstavnika neprijateljske obitelji. Tako je prvi Adam istodobno i drugi (Krist).²¹ Povezanost Adama s Kristom naglašena je u tekstu biblijskim aluzijama s mesijanističkim akcentima: *Błogostawione niechaj będą usta, które / To zwiastują! rzekł Sędzia wznosząc ręce w górę = Blagoslovljena nek su usta koja zbore / Tako! - uzviknu Sudac dižuć ruke gore (VI, 200-201); Teraz, rzekł, Panie, sługę Twego puść z pokojem! = Sad, Bože - reče - slugu oslobodi uza! (X, 894). Robak umire, ali je njegova Litva oslobođena i to je njegov raj u vječnosti.**

U Adamov mit je uključeno nekoliko likova, dok u njegovu prikazu zapažamo također simboličnu strukturu. Osim Jaceka, u njemu izravno sudjeluju još tri osobe: Ewa, njezina kći Zosja i Jacekov sin Tadija. U epu je Zosja zrcalo rajskoga, ali je u sjećanjima Jacka i Gervaza njezina majka Ewa prva Eva iz Edena.

¹⁸ Andrzeja Niemojewskog (1864.-1921.) navodi Miloš u spomenutoj *Zemlji Ulro*, str. 154.

¹⁹ J. Chevalier - A. Gheerbrant, *Rječnik simbola*, Zagreb, 1987., 2-3.

²⁰ L. Z., n. dj., 52.

²¹ J. Chevalier - A. Gheerbrant, n. dj., 8, 3.

Iz načina prikaza njezina lika proizlazi da je ona još manje materijalna nego Zosja: obojica ju nazivaju anđelom. Također poredbe s proljetnom gusjenicom i leptirovim crvićem sugeriraju njezin pravi oblik postojanja koji ima veze s leptirom.²² Takva egzistencija je vječnija i postojanija, dakle, savršenija nego ljudska.

U slučaju Jackova sina Tadije donekle se ponavlja Adamova fabula, premda ne u tako uzvišenim razmjerima kao kod njegovog oca. Ljubav između Tadije i Zosje ima romantične značajke, ali njezin je pravi sadržaj ugrađen u simbolične slike. Prvu predstavlja susret dvoje mladih u sobi. Djevojka je već u tom početnom prizoru sakralizirana preko Tadijina doživljaja njezine izvanzemaljske ljepote (I, 109-138). Nakon Tadijina "grijeha" (flert s Telimenom) u njegovu sobu ulijeće Zosja zornica praćena sunčevim vatrenim stupom (IV, 111-154); budi Tadiju doslovice i u prenesenu smislu tako što u njemu izaziva grizodušje, te on sam sebi presuđuje o isključenju iz rajskoga vrta. Taj simboličan niz nastavljen je oprostajem mladih uz razmjenu suza koje kao perle i briljanti zamjenjuju zaručničke rekvizite (X, 309-343). Tadija je svoje otkupljenje zapečatio vlastitom krvlju nakon čega je ponovno stekao pravo na boravak u rajskom vrtu. U završnoj slici stupa u brak sa Zosjom (XI, 298-303). U toj se prigodi ponavlja slika soplicowskoga vrta iz II. knjige, s tim što umjesto tamošnjega uspravnog suncokreta imamo Tadiju sa sjajnom perjanicom; kraj njega stoji Zosja u zelenoj haljinici kao niska rutvica. U slici je naglašeno okomito i vodoravno,²³ čime pjesnik ostvaruje kozmičke dimenzije njihova vjenčanja. Anticipacija te slike nalazi se u VIII. knjizi (55-60), gdje su Nebo i Zemlja bračni par: *...mażonkowie szczęśliwi: niebo w czyste objęto ramiona ziemi pierś... = ...u sretnom braku Muż i Żena, a nebo sred narućja čista drży grud zemlje...*

Tadija i Zosja prikazani su u proljetnom ozračju, kada se u vrtu nalaze pupoljci maka, ali su uspoređeni sa zrelim biljkama. Slično je prikazan i litavski puk: nalazi se kod crkve na dan Cvjetnice, ipak ga pjesnik uspoređuje sa zrelim žitom, služeći se simbolikom Euharistije. U dvjema se posljednjim knjigama na sliku zemaljskoga raja nastavlja slika prvobitnoga raja (196-209), čime nam pjesnik sugerira da je prisutnost rajskoga u Soplicowu izvanvremenska. Isprepletenost ljeta i proljeća ne proizlazi samo iz autorove želje za postizanjem slojevitosti slike. Za cijelu sliku je još važnija vremenska sažetost,²⁴ premda je skrivena. U soplicowskom vrtu istodobno nailazimo na biljke koje pripadaju različitim godišnjim dobima. Neprestano se slavi obilje, a slavi se istodobno i postojanje iznadnaravne životne snage²⁵ koja je slikovito prikazana upravo u tom obilju faune i flore: voća, povrća i životinja, primjerice: *Na Litwie much dostatek. Jest pomiędzy nimi / gatunek osobny, zwanych szlacheckimi... = U Litvi ima muha dosta, zvanih plemićkima...* (II, 699 sq.).

Zosjina osoba simbolizira u epu rajsku životnu snagu. Kada se prvi put susrećemo s Tadijom, upoznajemo i djevojku koja obrađuje vrt na donedavnoj

²² Usp. n. dj., 348.

²³ Na relaciju vertikale i horizontale, kao na paralelizam ženik - nevjesta, ukazuje S. Sambunjak, *Gradnja, kleiva i brak*, RFFZd 34-35 (24-25) (1995.-1996.), 139.

²⁴ L. Z., n. dj., 55.

²⁵ L. Z., n. dj., 56.

ledini. Njezino je prvo ime u epu vrtlarica. Prikaz Zosje s djecom koju ona hrani donosi općenitu sliku materinstva (III, 49-162).²⁶ U tom dijelu poeme nailazimo na dva simbola obilja i plodnosti - Amaltein rog i zlatnu kišu:²⁷ *Dziewczyna powiewała podniesioną ręką / Szarą kitką, podobną do piór strusich pęku, / Nią zdana się oganiać główki niemowlęce / Od złotego deszczu, - w drugiej ręce / Coś u niej rogatego, złotistego świeci, / Zdaje się, że naczynie do karmienia dzieci, / Bo je zbliżata dzieciom do ust po kolei, / Miało za kształt złotego rogu Amaltei. = Djevojka maše jednom podignutom rukom / Nekim nojevom perju sličnim sivim strukom, / Ko da odgoni njime od djetinjih glava / Zlatnu kišu leptira, u drugoj prosijava / Rogato nešto, zlatno, što se tu, sa sirane / Čini ko pribor, kojim se dječica hrane, / Jer ga stavlja u usta svoj djeci od reda, / Te ko rog Amaltejin nekako izgleda.* Zosja također dijeli zemaljska dobra kao zamjena za Majku Božju. U XII. se knjizi Tadija odlučuje na dodjelu zemlje seljacima - uz njezin pristanak i od njezinih posjeda.

Najvažniji trenutak za simboliku njezina lika predstavlja prizor u kojemu Zosja hrani ptice. U Knjizi V (55-84) *...kręci się jak bijąca spod ziemi fontanna = Vrta se kao fontana što iz cvijeća bje.* Ovim je akvatičnim momentom još više izoštrena djevojčina izvorna životna snaga. Poslije ona hrani ptice perlama ječma (*grad pertowy krup jęczmiennych*). Hrana je neophodna za život, a *perle*²⁸ su i simbol djevičanske plodnosti. Gusta pak *perlena krupa* podsjeća na manu koju je Bog poslao Izraelcima u pustinji.²⁹

Dakle, Zosja u realnom i metaforičnom prikazu igra ulogu hraniteljice, što znači da je ona izvor rajskog obilja koji je funkcionalno blizak izvoru života. Uostalom, djevojčina božanstvena životna snaga proizlazi iz same prirode ženskog spola. Ona potvrđuje svoju spremnost za žensku inicijaciju³⁰ kada u XII. knjizi pleše ples koji ima značajke univerzalnog mladenkina plesa.

Lako uočavamo da je Zosja u stalnom pokretu, zbiljskom i pjesničkom, a istodobno je središte soplicowskog svijeta (XII. 830.-831.): *Śród traw i kwiatów krąży niewidzialnym lotem, / Rządząc tańcem, jak anioł nocnych gwiazd obrotem...* = *Sred trave, cvijeća kruži nevidljivim letom / Vodeć plesom ko anđel zvjezdanim okretom.* Ona je realna i transcendentna, nositeljica je rajskoga.

Provedena analiza Mickiewiczeva epa pokazuje da je pjesnik realizirao poetički cilj. Iz naše perspektive njegovo je rajsko Soplicowo neka vrsta općeg, univerzalnog mjesta koje postoji u materijalnom i duhovnom smislu. Ako su drugi pjesnici opjevali samo elemente rajskoga i u svojim su djelima željeli objašnjavati svijet, on je u Gospodinu Tadiji izgradio eminentnu umjetničku strukturu koja opjevava zemaljski raj.

²⁶ L. Z., n. dj., 56.

²⁷ Srejović, Dragoslav, *Rečnik grčke i rimske mitologije*, Beograd, 1979., 102-104.

²⁸ D. Srejović, n. dj., 47.

²⁹ *Jeruzalemska Biblija*, Izlazak 16, 1-16.

³⁰ Zwierzyński, n. dj., s. 60. On ukazuje na preobrazbu bezbrižne djevojke, koja u V. knjizi veselo pleše međupticama, u odraslu ženu.

Elżbieta Vladović-Relja: SOPLICOWO- MICKIEWICZ'S EARTHLY PARADISE

S u m m a r y

The author deals with the problem of the paradisaical nature of Mickiewicz's epic poem *Mister Tadeusz*. This problem has been noticed by the Polish Nobel price winner Czesław Miłosz in his work *Country Ulro*. The interpretation of the world of *Mister Tadeusz* emphasises the importance of the spatial-temporal "framework" which has been theoretically elaborated in Uspensky's *Poetics of Composition*. Due to this framework the narrator's position in relation to the work passes through a number of stages: from the external, through "the bridge" and the stepping over, up to the concrete entrance into the world of the poem. The interwovenness of space and time makes this world very attractive and convincing to the reader. A story based on the myth of Adam is also built into the epic poem. Its main characteristics are significant places of intentional inconsistency and its symbolic quality. The paradisaical motif is most impressively delineated through the character of Zosia. She is the center of the paradisaical and at the same time its moving force.